

УДК 339.924

Старостенко Г. Г.,*доктор економічних наук, професор Національного університету державної податкової служби України;***Квасницька Р. С.,***кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи, заступник декана з навчально-методичної роботи Хмельницького національного університету;***Подсядло Л. П.,***магістр Національного університету державної податкової служби України*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті висвітлено питання з подальшого розвитку співробітництва, підвищення ефективності співпраці в різних областях економіки та суспільного життя, визначені першочергові цілі на шляху інтеграції України в ЄС. Проаналізовано переваги та недоліки такої інтеграції, що в перспективі буде відповідати інтересам соціально-економічної безпеки України.

Ключові слова: *інтеграція, міжнародна суспільно-економічна діяльність, бюджетний дефіцит, державний борг, регулювання трудової міграції, стратегія інтеграції.*

The question on the further development of collaboration, increase of efficiency of collaboration in the different areas of economy and public life is highlighted, primary aims on the way of Ukrainian integration in to EU are determined. Advantages and disadvantages of the integration, that will answer interests of socio-economic safety of Ukraine are analysed.

Key words: *intergration, international social economic activity, budget deficit, state debt, labor migration regulation, integration strategy.*

Постановка проблеми. Об'єктивною основою функціонування та розвитку сучасного світового господарства є динамічні процеси глобалізації. Вони проявляються у зростаючій взаємозалежності країн і регіонів, посиленні інтеграційних процесів між ними, формуванні тісних взаємозв'язків економічного,

науково-технічного, соціального та інформаційного характеру. Характерною особливістю будь-яких глобалізаційних процесів є їх неоднозначність, багатовекторність та різний ступінь впливу на різні групи країн, а їх об'єктивна необхідність проявляється в неможливості жодного регіону світу забезпечити стабільно високий рівень зростання без тісної інтеграційної співпраці. Важливим є вибір “правильного” шляху інтеграції для кожної конкретної країни із врахуванням впливу обраного напрямку на кожний вид економічної діяльності та його перспективність у короткостроковому і довгостроковому періоді.

Проблемам інтеграції України в світове господарство присвячено сотні наукових робіт та публікацій. Але все ще не знайдено однозначної відповіді на питання про напрями інтеграції, можливі темпи цих процесів, їх необхідність і перспективність. Це пов'язано насамперед із високим динамізмом зовнішнього середовища, його нестабільністю та мінливістю. Складність визначення інтеграційного напрямку також полягає і в тому, що на нього впливає значна кількість чинників, які прямо не залежать від нашої держави, але мають на неї значний вплив (глобальні проблеми людства, суто політична складова зовнішньої політики країн, стосовно яких Україна є третьою стороною тощо).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню міжнародної суспільно-економічної діяльності України, у тому числі її економічних відносин з іншими державами, в контексті пошуку шляхів найбільш ефективної інтеграції України у світове господарство, присвячено роботи таких учених, як: І. Бланк, В. Будкін, В. Геєць, Б. Губський, Г. Климко, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, В. Новицький, Т. Панфілова, С. Соколенко, Т. Циганкова та інші.

Більшість дослідників зазначають, що перехід України до якісно нового рівня економічного та соціального розвитку можливий лише за рахунок успішної інтеграції до Європейського Союзу. Проте питання готовності Європи прийняти Україну і, власне, готовності України до вступу в ЄС, та деякі інші питання, пов'язані з євроінтеграцією, потребують детальнішого вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення соціально-економічних проблем інтеграції України до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. У 2005 р., за даними опитування Фонду “Демократичні ініціативи” і Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), ідею вступу України в ЄС підтримали 44 % громадян. У разі проведення референду-

му з цього питання проти вступу України до Євросоюзу висловилися б лише 28%, не визначилися або не брали б участі в такому референдумі також лише 28% респондентів. Потрібно з'ясувати, що могло б так вплинути на результати опитування.

Як показала практика країн “останньої хвили” інтеграції в ЄС, вступ до європейського клубу зовсім не гарантує автоматичного підвищення рівня життя населення до середньоєвропейського. Існує проблема розподілу виробничих і торгових квот, наприклад, у сільському господарстві, і непристосованості до них жителів нових країн – членів, проблема приведення виробництва до діючих в ЄС стандартів, що, своєю чергою, створює проблему нерівної конкуренції між виробниками, які давно вже працюють за євростандартом, і підприємствами країн, що тільки вступили в євроклуб.

Перші кроки до інтеграції в ЄС уже зроблені: Україна перша серед колишніх республік СРСР парафіювала Угоду з ЄС про партнерство та співробітництво. Проте, на думку науковців, говорити про реальну інтеграцію України до ЄС зараз ще передчасно. Зумовлено це, насамперед, тим, що, згідно із Маастрихтською угодою, до країн, що мають намір інтегруватися до ЄС, висувуються досить жорсткі економічні вимоги, виконати які Україна буде не у змозі ще довгий час.

Серйозною проблемою для України залишається бюджетний дефіцит. Як свідчить світовий досвід, відносно безпечним є бюджетний дефіцит у розмірі 2-3% ВВП, тобто такий, який установлено Маастрихтською угодою. Такий рівень бюджетного дефіциту можна вважати неінфляційним, бо при цьому немає потреби у фінансуванні через грошову емісію. Зараз величина дефіциту державного бюджету України значно більша.

Наступна проблема України, яка отримує інтегрування в ЄС – це величезні розміри державного боргу, оскільки за вимогами ЄС відношення державного боргу до ВВП не повинно перевищувати 60%. Зовнішній борг України, хоча і не перевищив цю позначку, проте в перспективі, очевидно, буде зростати. Крім того, відомо, що основним джерелом покриття зовнішньої заборгованості є експортні надходження, які в Україні останнім часом, на жаль, не тільки не збільшуються, а навпаки зменшуються.

Інша необхідна умова інтегрування України в ЄС – це зниження темпів інфляції, а саме до 3,3% річних.

Серйозною перепоною на шляху до ЄС стане необхідність виділення в такому самому обсязі, як і на Заході, коштів на охорону навколишнього середовища, соціальну безпеку та ін.

Незважаючи на проголошені цілі, наміри і декларації, а також заяви керівництва ЄС та лідерів їх провідних країн про стратегію на встановлення рівноправного економічного партнерства з Україною, реальна практика свідчить про протилежне. Загальний ринок ЄС для українських товарів залишається практично закритим. Так, аналіз торгівлі продукцією високо-технологічних галузей свідчить про стриманість.

Із погляду національних інтересів і пріоритетів загальний ринок інтегрованих держав надто несприятливий для країн зі слабкою початковою базою внутрішнього розвитку. Про це свідчить рівень економічного розвитку в таких країнах, як Греція, Іспанія, Ірландія, Португалія. Така перспектива очікує й Україну, якщо вона буде розв'язувати свої соціальні проблеми за рахунок економічного та фінансового потенціалу західноєвропейського співтовариства.

Конкурентоспроможність товаровиробників на світовому ринку все більше залежатиме від якості експортованих товарів, їх наукомісткості, здатності забезпечити відповідні послуги та наявності на зовнішньому ринку відповідної інфраструктури. Для України це означає необхідність врахування того факту, що економічні відносини з ЄС стають глибоко економізованими і політика більшості держав визначається, головним чином, прагматичними інтересами.

Перш ніж спрямувати Україну до європейської спільноти, слід більш зважено проаналізувати всі переваги та недоліки такої інтеграції, що в перспективі буде відповідати інтересам економічної безпеки України.

Отже, основними негативними наслідками інтеграції України в ЄС є:

- 1) в політичній сфері:
 - зміна ролі України, як буферу між Заходом та Росією, що може залишити Україну поза європейськими інтеграційними процесами;
- 2) в економічній сфері:
 - несумісність структури експорту України зі структурними пріоритетами розвитку ринку ЄС;
 - неконкурентоздатність більшості українських товаровиробників в порівнянні з закордонними, що, можливо, призведе до спаду вітчизняного виробництва, зростання безробіття та соціальної напруги в країні;
 - недосконалість процедур та норм стандартизації і сертифікації продукції українських підприємств може стати суттєвим бар'єром на шляху їх реалізації на ринках ЄС;

– недостатня розвинутість та відсталість транспортної інфраструктури може призвести до скорочення вітчизняних перевізників;

3) в культурно-гуманітарній сфері:

– можлива ситуація загострення конкуренції з боку навчальних закладів та науково-дослідницьких фірм, що може призвести до відтоку закордон інтелектуального та наукового потенціалу.

Особливої уваги заслуговує проблема регулювання трудової міграції і соціальний захист громадян України. Приєднання України до ЄС сприятиме розширенню об'ємів ринку праці для українських працюючих. Проте демпінг на ринку праці європейських країн, за оцінками спеціалістів, призведе до протестів місцевих профспілок.

Таким чином, необхідний вибір оптимальної стратегії інтеграції України в ЄС, який сприятиме нейтралізації можливих негативних наслідків, а також розвитку українського економічного потенціалу і становленню конкурентоздатності національної економіки.

Аналізуючи сучасну ситуацію в Європі, а також ті вимоги, що ставить ЄС до кандидатів на вступ, можна зазначити, що у Європейському Союзі, після приєднання 10 нових країн, з'явилися всі ознаки системної кризи, що ставить під сумнів необхідність і можливість розширення цього інтеграційного утворення, зокрема на Схід.

Україна не відповідає економічним вимогам, які містяться в Копенгагенській угоді, значно поступаючись країнам, що приєдналися до ЄС в 2004 р., а тому не може претендувати на вступ в найближчі 5-6 років навіть при найефективнішому застосуванні досвіду лібералізації й адаптації економічної системи до європейських стандартів[5].

Перехід України на якісно новий етап соціально-економічного розвитку та більш тісна інтеграційна співпраця з основними загальноєвропейськими і регіональними структурами можливі лише за рахунок лібералізації українського законодавства та проведення збалансованої економічної політики держави, посилення процесів транснаціоналізації, за допомогою створення сприятливих умов для руху капіталу й розвитку українських структур такого типу, сприяння інноваційному інвестуванню (зокрема шляхом розробки та реалізації короткотермінових та довгострокових інноваційних програм), реструктуризація галузей народного господарства.

Зважаючи на геополітичне й економічне становище України, необхідно розробляти та реалізовувати принцип багатове-

торності, розвиваючи з кожним регіоном, організацією Європи і світу найбільш вигідні, виважені та збалансовані відносини, що сприятимуть соціальному й економічному зростанню України, досягненню нею мінімальних вимог Копенгагенської угоди та вступу до ЄС.

Серед передумов, що сприяють інтеграції Україна – ЄС, на сьогодні існує лише географічна близькість, часткові економічні зв'язки. Але зберігаються відмінності і за основними показниками соціально-економічного розвитку, і за обсягами зовнішньоекономічної діяльності, і за часткою третинного та четвертинного секторів, і за оцінками конкурентоспроможності. Подолання цих проблем має ґрунтуватися на зваженому поєднанні внутрішніх перетворень і геополітичної стратегії України, а також враховувати можливості та пріоритетні цілі ЄС щодо його подальшого розширення.

Розглядаючи можливість і необхідність інтеграції України до основних європейських структур, зокрема ЄС, необхідно проаналізувати сучасний стан інтеграційних, соціальних та економічних процесів у самій Європі й соціально-економічну обґрунтованість наших амбіцій щодо вступу до Європейського Союзу зокрема.

Таким чином, необхідно звернути увагу на такі питання:

- готовність “Об'єднаної Європи” до подальшого розширення на Схід;
- готовність України до вступу в ЄС;
- перехід України до якісно нового, стабільного соціально-економічного розвитку на шляху до євроінтеграції.

Проводячи оцінку сучасного стану інтеграційних, соціальних та економічних процесів у Євросоюзі варто зазначити наступне, що економічний ефект від розширення ЄС та поглиблення інтеграційної співпраці є незначним і за консолідованими прогнозами проявиться у зростанні рівня реальних доходів ЄС-15 на 0,2% протягом наступних п'яти років. Розширення ЄС до 25 країн значно гальмує виконання довготермінових програм поглиблення європейської інтеграції, передбачених Маастрихтським і Амстердамським договорами про Європейський Союз та іншими стратегічними угодами. Продовження розширення ЄС потребуватиме значних фінансових ресурсів (сотні мільярдів доларів) і часу, що фактично зупинить виконання програми створення найбільш динамічної та конкурентоздатної економіки у світі. Розширення і поглиблення європейської інтеграції ускладнює процеси реалізації спільної зовнішньої політики, політики безпеки та оборони. Зростає нео-

днорідність ЄС за низкою показників (розміри країн, рівні економічного розвитку, стану системи ринкової економіки та демократії, географічному положенню), що може призвести до утворення центробіжних тенденцій та розколу Союзу на кілька регіональних угруповань [8].

Останнім часом ЄС пережив кілька провалів, що змусило переглянути свої погляди провідних експертів із питань євроінтеграції та політиків щодо необхідності подальшого розширення Союзу і поглиблення європейських інтеграційних процесів:

- негативні результати численних референдумів щодо подальшого функціонування ЄС;
- прояви інституціонального лідерства Великої Британії;
- зближення і поглиблення співпраці між Францією та Німеччиною, політика яких значно відрізняється від політики інших країн-членів ЄС, що загрожує Європі утворенням двох потужних центрів.

Таким чином, в Європейському Союзі набирає обертів система криза, що ставить під сумнів необхідність розширення ЄС на схід. З іншого боку, Україна не відповідає навіть мінімальним вимогам допуску кандидатів до вступу, які передбачені Копенгагенськими критеріями (щодо України згадані критерії використані в Угоді про партнерство та співробітництво і в Плані дії Україна – ЄС). Тож постає питання про готовність України до вступу в ЄС.

Країна, яка претендує на членство в ЄС, повинна мати реально функціонуючу ринкову економіку та бути конкурентоспроможною. У вирішенні питань відповідності України критеріям членства можуть бути використані індекси економічної свободи і конкурентоспроможності.

Індекс економічної свободи включає в себе консолідовані характеристики таких компонентів, як торговельна політика, податковий тягар, державне втручання в економіку, монетарна політика, іноземні інвестиції, фінанси і банківська діяльність, заробітна плата та ціни, захист прав власності, регулювання, “чорний ринок”. За цим показником Україна значно відстає не лише від країн “Старої Європи”, що формують групу ЄС-15, а і від нових членів Євросоюзу (табл. 1).

Індекс конкурентоспроможності визначає конкурентоспроможність економіки України й окремих її галузей в економічному середовищі ЄС і має такі складові: індекс макроекономічного розвитку, індекс суспільних інституцій, індекс технологічного розвитку, бізнес-рейтинг. Аналізуючи цей показник, варто зазначити, що, маючи значний ресурсний, науково-інте-

лектуальний та промисловий потенціал, Україна займає 86 позицію зі 104 досліджених країн, значно поступаючись усім країнам ЄС-10 (табл. 1).

Сумарний рейтинг дає змогу наявно оцінити відставання України від країн ЄС-10, відповідно до якого наша країна займає 174 позицію.

*Таблиця 1.
Індекс конкурентоспроможності, економічної свободи та ВВП на душу населення в країнах ЄС (ЄС-10) і в Україні*

Країни	Рівень ІЕС		Рівень ІК			ВВП на душу населення (дол. США)
	ІЕС	Рейтинг (РІЕС)	ІК	Рейтинг (РІК)	Р	
Кіпр	2,13	21	4,56	38	59	14779
Мальта	2,33	39	4,79	32	61	10234
Естонія	1,65	4	5,08	20	24	5270
Литва	2,18	33	4,57	36	69	2946
Латвія	2,31	28	4,43	44	72	3029
Чехія	2,36	33	4,56	40	73	5861
Угорщина	2,40	35	4,56	39	74	5935
Словаччина	2,43	36	4,43	43	79	4871
Польща	2,54	41	3,98	60	101	4833
Словенія	2,64	45	4,75	33	78	12731
Україна	3,21	88	3,27	86	174	1023

Джерело: Гончаров Ю., Петін Ю., Сальник О. Застосування системи рейтингових оцінок як засіб ефективного управління процесом євроінтеграції // Економіка України – 2005. – № 11. – С. 73-81.

У структурі індексу економічної свободи найбільші проблеми Україна має у таких сферах, як іноземні інвестиції, фінанси та банківська діяльність, захист власності, регулювання, “чорний” ринок. Що стосується індексу конкурентоспроможності, то тут найбільших втрат у розрахунку рейтингових зна-

чень завдають показники рівня суспільних інституцій і бізнес-рейтингу. Саме на ці сфери має бути спрямована економічна політика уряду під час реалізації стратегії інтеграції України у світове господарство, і в європейське зокрема.

Існують такі шляхи вирішення проблем конкурентоспроможності та рівня економічної свободи економіки України:

– запровадження якісно нових форм концентрації капіталу. Такими формами можуть стати ТНК – транснаціональні компанії виробничого-збутового типу як українського, так і зарубіжного походження. ТНК контролюють понад 50% промислового виробництва, 67% міжнародної торгівлі, більш як 80% патентів і ліцензій на нову техніку, ноу-хау та технологій, майже 90% прямих іноземних інвестицій. Практично вся торгівля сировиною на світових ринках контролюється ТНК: 90% світової торгівлі пшеницею, кавою, кукурудзою, лісоматеріалами, тютюном, залізною рудою, 85% – бокситами та міддю, 75% – натуральним каучуком і міддю. ТНК мають унікальні можливості у сфері оптимізації власного матеріально-технічного забезпечення, менш вразливі до чинників зовнішнього середовища, зокрема до кон'юнктурних коливань на ринках. Характерною особливістю цих структур є прискорення інновацій, адже саме сфера науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт є одним із пріоритетів діяльності провідних ТНК (на них припадає до 80% загальносвітового обсягу НДДКР у цивільному секторі) [13];

– сприяння експорту високотехнологічної продукції виробничого призначення. Це дасть змогу модернізувати й оновити активні виробничі фонди українських підприємств, що мають значний рівень фізичного та морального зносу. Зокрема, у галузях матеріального виробництва у цілому знос машин і обладнання досягає 59,2%, у промисловості – 62,7%, що негативно позначається на якості продукції, визначаючи низький рівень її конкурентоспроможності на основних світових ринках [1, 2, 13];

– проведення галузевої реструктуризації економіки України на інноваційній основі. У галузевій структурі промисловості України переважають галузі нижчих технологічних укладів (видобувна, металургійна, хімічна), що не відповідає структурі передових технологічних укладів розвинених країн світу. Питом вага високотехнологічних галузей у 1,5-2 рази нижча аналогічного показника Франції, Німеччини, Італії [1, 2, 13];

4) лібералізація українського законодавства та проведення збалансованої державної політики у таких сферах: фінанси і банківська діяльність, захист власності, регулювання, “чор-

ний” ринок. Основою цієї діяльності має стати залучення та ефективне використання прямих іноземних інвестицій.

Аналізуючи сучасну ситуацію в Європі, а також ті вимоги, що ставить ЄС до кандидатів на вступ, можна зазначити, що:

1. У Європейському Союзі, після приєднання 10 нових країн, з'явилися всі ознаки системної кризи, що ставить під сумнів необхідність і можливість розширення цього інтеграційного утворення, зокрема на Схід.

2. Україна не відповідає економічним вимогам, які містяться в Копенгагенській угоді, значно поступаючись країнам, що приєдналися до ЄС в 2004 р., а тому не може претендувати на вступ в найближчі 5-6 років навіть при найефективнішому застосуванні досвіду лібералізації й адаптації економічної системи до європейських стандартів.

3. Перехід України на якісно новий етап соціально-економічного розвитку та більш тісна інтеграційна співпраця з основними загальноєвропейськими і регіональними структурами можливі лише за рахунок лібералізації українського законодавства та проведенні збалансованої економічної політики держави, посилення процесів транснаціоналізації та реструктуризації сфер суспільного виробництва.

Висновки. Отже, зважаючи на геополітичне й економічне становище України, необхідно розробляти та реалізовувати принцип багатовекторності, розвиваючи з кожним регіоном, організацією Європи і світу найбільш вигідні, виважені та збалансовані відносини, що сприятимуть соціальному й економічному зростанню України, досягненню нею мінімальних вимог Копенгагенської угоди та вступу до Європейського Союзу.

Література

1. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.

2. Міжнародні економічні відносини: сучасні міжнародні економічні відносини / А. С. Філіпенко, С. Я. Боринець, В. А. Вергун та ін. – К.: Либідь, 2004. – 345 с.

3. Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. та ін. Міжнародна економіка: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2004. – 455 с.

4. Копійка В. – доктор політичних наук, директор Центру європейських досліджень Ін-ту міжнар. відносин КНУ ім. Т. Шевченка // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 74. – С. 5.

5. Рум'янцев А. П. Європейський вектор інтеграції України у світове господарство // Культура народів Причорномор'я. – 2005. – № 59. – С. 29-36.

6. Гончаров Ю., Петін Ю., Сальник О. Застосування системи рейтингових оцінок як засіб ефективного управління процесом євро інтеграції // Економіка України. – 2005. – № 11. – С. 73-81.

7. Борко Ю. Расширение и углубление европейской интеграции // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2004. – № 7. – С. 15-29.

8. Безкоровайна В. Участь України в інтеграційних процесах в умовах глобалізаційного розвитку // Вісн. Тернопільської академії нар. господарства. – 2004. – № 6. – С. 173-181.

9. Багрова І. В., Редіна Н. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник для вузів. – К., 2006. – 503 с.

10. Анцелевич Г. О., Голубева В. О., Злуніцина Т. В., Ковалевська Л. І., Юлдашев О. Х. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. – К.: МАУП, 2006. – 272 с.

11. Постанова “Про питання діяльності Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)” від 13 липня 1998 р. N 1074 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1289 (1289-2000-п) від 21.08.2000) // www.gov.ua

12. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 29.

13. Циганкова Т. М., Петрашко Л. П., Кальченко Т. В., Міжнародна торгівля: Навчальний посібник. – Київ: КНЕУ, 2006. – 452 с.

14. Гончаров Ю., Петін Ю., Сальник О. Застосування системи рейтингових оцінок як засіб ефективного управління процесом євро інтеграції // Економіка України. – 2005. – № 11. – С. 73-81.

15. Статистична служба Європейського Союзу. – Доступний з: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,1&_dad=portal&_schema=PORTAL.

16. Міністерство економіки України: Департамент співробітництва з Європейським Союзом – Доступний з: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98986&cat_id=80874.

17. Центр Європейських досліджень – Доступний з: <http://www.eu.org.ua/ua&eu/?sid=uwto12>.